

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

29.07.2023. Nr. 1-6/7

Uz 30.06.2023. Nr.1-04.1/322-pav/2023

Latvijas Republikas Satversmes tiesai

Par viedokli lietā Nr.2023-12-01

Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – tiesībsargs) 2023. gada 30. jūnijā saņēma Latvijas Republikas Satversmes tiesas (turpmāk – Satversmes tiesa) tiesneša Gunāra Kusiņa 2023. gada 29. jūnija Lēmumu par pieaicināto personu lietā Nr. 2023-12-01, ar kuru tiesībsargs ir atzīts par pieaicināto personu lietā Nr. 2023-12-01 „Par likuma „Par valsts pensijām” 3. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam” (turpmāk — lieta Nr. 2023-12-01), un uzaicināts izteikt viedokli par likuma “Par valsts pensijām” 3. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam, kā arī citiem jautājumiem, kuriem, pēc tiesībsarga ieskata, varētu būt nozīme lietā.

Ar lēmumu tiesībsargam ir arī nosūtītas Latvijas Republikas Senāta (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) pieteikums par lietas ierosināšanu (turpmāk - Pieteikums) un Latvijas Republikas Saeimas (turpmāk – Saeima) 2023. gada 22. jūnija Atbildes raksta (turpmāk – Atbildes raksts) kopija.

Tiesībsargs, iepazīties ar lēmumam pievienoto Pieteikumu un Atbildes rakstu, sniedz šādu viedokli.

Lietā Nr. 2023-12-01 ir apstrīdēta likuma “Par valsts pensijām” 3. panta pirmās daļas (turpmāk arī – apstrīdētā norma) atbilstība Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam.

Likuma “Par valsts pensijām” 3. panta pirmā daļa noteic, ka tiesības uz valsts sociālās apdrošināšanas pensiju (turpmāk — valsts pensija) saskaņā ar šā likuma nosacījumiem ir Latvijas teritorijā dzīvojošām personām, kas bijušas pakļautas valsts obligātajai pensiju apdrošināšanai.

Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā kasācijas kārtībā ir administratīvā, kas ierosināta pēc personas pieteikuma par labvēlīga administratīvā akta izdošanu par vecuma pensijas piešķiršanu. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra atteikusi viņai pensijas piešķiršanu, jo konstatējusi, ka persona nedzīvo Latvijā un tādēļ neatbilst visiem apstrīdētajā normā ietvertajiem nosacījumiem, lai viņai piešķirtu valsts sociālās apdrošināšanas pensiju.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā paredz valsts vecuma pensijas piešķiršanu tikai Latvijas teritorijā dzīvojošai personai, neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam. Pieteikuma iesniedzēja ieskatā likumdevējs neesot izpildījis tam no Satversmes 109. panta izrietošo pozitīvo pienākumu gādāt par personas tiesību uz sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā īstenošanu, jo, pieņemot

apstrīdēto normu, nav ievērojis tiesiskās vienlīdzības principu. Apstrīdētā norma paredzot atšķirīgu attieksmi pret personām atkarībā no brīža, kad persona ir izbraukusi uz pastāvīgu dzīvi ārvalstīs – pirms vai pēc Latvijas pensijas pieprasīšanas un piešķiršanas. Ar apstrīdēto normu noteiktajai atšķirīgajai attieksmei neesot leģitīma mērķa un tā neatbilstot samērīguma principam.

Savukārt institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu – Saeima – norāda, ka līdz ar 2023. gada 15. jūnija likuma “Grozījumi likumā “Par valsts pensijām”” spēkā stāšanos apstrīdētā norma vairs neierobežo personu tiesības saņemt vecuma pensiju tikai tā iemesla dēļ, ka tā nedzīvo Latvijas teritorijā. Tā pēc būtības ir zaudējusi spēku Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkta izpratnē. Likumdevējs ir novērsis tiesību aizskāruma rezultātā radušās nelabvēlīgās sekas personai, kuras pieteikums par labvēlīga administratīvā akta izdošanu par vecuma pensijas piešķiršanu ir pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā, kā arī citām personām, kuras uzsākušas savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Līdz ar to Saeimas ieskatā vairs nepastāv tādi apstākļi, kuru dēļ tiesvedība izskatāmajā lietā būtu turpināma. Tādējādi Saeima lūdz izbeigt tiesvedību lietā Nr. 2023-12-01.

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai ar Satversmes tiesas lēmumu, ja apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi spēku.

Satversmes tiesa, interpretējot Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu, ir atzinusi, ka šī norma ir vērsta uz to, lai nodrošinātu Satversmes tiesas procesa ekonomiju un Satversmes tiesai nebūtu jātaisa spriedums lietās, kurās strīds vairs nepastāv. Tomēr Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmajā daļā noteiktais dod Satversmes tiesai tiesības izbeigt lietu, bet neparedz pienākumu to darīt. Proti, pat ja pastāv šajā tiesību normā minētais apstāklis, atsevišķos gadījumos tomēr būtu nepieciešams lietā turpināt tiesvedību, lai novērstu pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums vai būtisku valsts vai sabiedrības interešu apdraudējumu.¹

Tādējādi, lai izlemtu jautājumu par tiesvedības izbeigšanu, ir jānoskaidro: 1) vai apstrīdētā norma zaudējusi spēku un 2) vai nepastāv apstākļi, kas prasa tiesvedību turpināt².

Jēdziens “apstrīdētā norma” Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkta izpratnē nav saprotams formāli, proti, vienīgi kā normatīvajā aktā ietverts teksts. Apstrīdētā norma ir noteikts tiesiskais regulējums, kuru pieteikuma iesniedzējs uzskata par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai³.

Ja tiesību normas izdevējs pēc lietas ierosināšanas Satversmes tiesā ir grozījis apstrīdētajā normā ietverto regulējumu vai to pavisam izslēdzis no normatīvā akta, ir jāpārlicinās, vai likumdevējs konkrēto jautājumu reglamentējis saturiski atšķirīgi vai arī nolēmis šo jautājumu turpmāk vairs nereglamentēt. Proti, ir jānoskaidro veikto izmaiņu apjoms, lai secinātu, ka tiesību normu saturs pēc būtības ir mainījies.⁴

2023. gada 15. jūnijā Saeima pieņēma likumu “Grozījumi likumā “Par valsts pensijām””, kas spēkā stājas 2023. gada 17. jūnijā. Likums noteic tiesības uz vecuma un apgādnieka zaudējuma pensiju personai, kura pastāvīgi dzīvo ārpus Latvijas teritorijas valstī, kas nav ES dalībvalsts, Eiropas Ekonomiskās zonas (EEZ) valsts vai valsts, ar kuru ir spēkā līgums par sadarbību sociālās drošības jomā (turpmāk – līgumvalsts), ja tai saskaņā

¹ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 12. septembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-23-01 7. punktu.

² Satversmes tiesas 2014. gada 3. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2013-11-01 10. punkts.

³ Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 9. punkts.

⁴ Satversmes tiesas 2016. gada 12. septembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-23-01 8.punkts.

ar likumu "Par valsts pensijām" ir sasniegts vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamais vecums un ja tai ir saskaņā ar šo likumu uzkrāts pensijas piešķiršanai nepieciešamais apdrošināšanas stāžs. Likums noteic arī valsts pensijas aprēķināšanas nosacījumus, piešķirot pensiju personai, kura pastāvīgi dzīvo ārvalstī, kas nav ES, EEZ valsts vai līgumvalsts, kā arī pensijas pārrēķināšanas un izmaksas nosacījumus, personai izbraucot uz pastāvīgu dzīvi ārvalstī, kas nav ES, EEZ valsts vai līgumvalsts.⁵

Ar minētajiem grozījumiem likuma "Par valsts pensijām" 3. pants ir papildināts ar ceturto daļu, kas noteic, ka personai, kura pastāvīgi dzīvo ārpus Latvijas teritorijas un kurai nav tiesību uz pensiju atbilstoši šā panta pirmajā daļā noteiktajam, saskaņā ar šā likuma nosacījumiem ir tiesības uz vecuma un apgādnieka zaudējuma pensiju, ja saskaņā ar šo likumu ir uzkrāts pensijas piešķiršanai nepieciešamais apdrošināšanas stāžs.

Likuma "Par valsts pensijām" pārejas noteiktumu 81. punkts noteic, ka pensijas pieprasījumus, kas iesniegti, pamatojoties uz šā likuma 3. panta ceturto daļu, izskata, sākot no 2023. gada 1. novembra. Personām, kuras līdz šā likuma 3. panta ceturtais daļas spēkā stāšanās dienai ir izbraukušas uz dzīvi ārvalstī, kas nav Eiropas Savienības dalībvalsts, Eiropas Ekonomikas zonas valsts vai valsts, ar kuru ir spēkā līgums par sadarbību sociālās drošības jomā, un ir uzsākušas savu aizskarto tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem tā iemesla dēļ, ka tām atteiks piešķirt vecuma vai apgādnieka zaudējuma pensiju, jo tās nedzīvo Latvijas teritorijā, piešķir un izmaksā vecuma vai apgādnieka zaudējuma pensiju no pensijas pieprasījuma un tās piešķiršanai nepieciešamo dokumentu iesniegšanas dienas.

Tā kā no 2023. gada 17.jūnija likuma "Par valsts pensijām" 3. panta ceturtais daļa paredz tiesības uz vecuma pensiju arī gadījumā, ja persona dzīvo ārvalstī, tiesībsargs piekrit Saeimas norādītajam, ka uz personām, kuras līdz šim nebija tiesīgas saņemt vecuma pensiju tikai tā iemesla dēļ, ka tā nedzīvo Latvijas teritorijā, apstrīdētajā normā ietvertais nosacījums par dzīvošanu Latvijas teritorijā vairs nav attiecināms, līdz ar to apstrīdētā norma (tajā ietvertais pamattiesību ierobežojums, ciktāl tas paredz valsts vecuma pensijas piešķiršanu tikai Latvijas teritorijā dzīvojošām personām) pēc būtības ir zaudējusi spēku Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkta izpratnē.

Savukārt ar likuma "Par valsts pensijām" pārejas noteikumu 81. punkta otrajā teikumā noteikto ir novērstas tiesību aizskāruma rezultātā radušās nelabvēlīgās sekas personai, kuras pieteikums par labvēlīga administratīvā akta izdošanu par vecuma pensijas piešķiršanu ir pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā, kā arī citām personām, kuras līdzīgi ir uzsākušas savu pamattiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Proti, šajā gadījumā, pensija personām piešķirama un izmaksājama no sākotnējās pensijas pieprasījuma un tās piešķiršanai nepieciešamo dokumentu iesniegšanas dienas.

Līdz ar to, tiesībsarga ieskatā, nepastāv apstākļi, kuru dēļ tiesvedība lietā Nr. 2023-12-01 „Par likuma „Par valsts pensijām” 3. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam” būtu turpināma, un tiesvedība lietā ir izbeidzama.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu

⁵ Likumprojekta (Nr.292/Lp14) „Grozījumi likumā „Par valsts pensijām”” anotācija. Pieejama: <https://titania.saeima.lv/LIVS14/SaeimaLIVS14.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=292/Lp14>